

Najaar 2010 vol trektelverrassingen

Iedere herfst heeft wel wat moois in petto voor de trekteller die in staat is om flink wat uren te maken. In sommige najaren is het echter drukker dan in andere en lijkt het niet op te kunnen met de bijzondere fenomenen. Zo'n najaar was dat van 2010, waarin verschillende soorten opvallend vroeg én/of massaal bleken door te trekken. Over de Gaaien valt elders in deze nieuwsbrief wat te lezen, en over Pestvogels vermoedelijk wel in een volgende. Hieronder een greep uit de overige memorabele gebeurtenissen.

Vroege en (plaatselijk) massale trek van Buizerds

De schaarse keren dat we in ons land van min of meer massale buizerd trek mogen genieten, gaat het merendeels om Zweedse vogels. Er bestaat namelijk een duidelijk verband tussen trekgolven in Zweden en bij ons, al ligt het met name aan de wind of de noordelijke trekkers ons land bereiken dan wel ons oostelijk passeren.

De wegtrek van Zweedse Buizerds vindt in hoge mate gekanaliseerd plaats via de uiterste zuidpunt in Falsterbo, waar hij al tientallen jaren nauwlettend wordt bijgehouden. Aantallen en timing leken enigszins voorspelbaar, tot dit najaar! De buizerd trek begon relatief vroeg en leverde op 28-29 september al in totaal 5000 trekkers op. Dit leidde in ons land tot een eerste doortrekkie rond 1 oktober, met als maximum 410 over de Eltenberg in het Montferland. Dat is voor Nederland 10-15 dagen vroeger dan normaal, en in sommige najaren duurt het zelfs tot eind oktober/begin november voordat een mooie stroom op gang komt. Menigeen zal dan ook gedacht hebben dat het nu wel gebeurd was met de trek, maar niets was minder waar.

De vaste tellers in Falsterbo, echt wel wat gewend, konden hun ogen bijna niet geloven op 11 oktober, toen hier liefst 10.071 Buizerds passeerden (er staat een mooi filmpje op YouTube...). Dat was sinds de start van de intensieve dagelijkse tellingen in 1973 nog nooit gebeurd. Trektellers in Nederland die zich al rijk rekenden in het vooruitzicht een graantje van de Zweedse overvloed mee te pikken, kwamen deels bedrogen uit. Deels, want op telpost Oelemars bij Losser, helemaal in de oostpunt van Twente, zeilden op 16 oktober 1075 Buizerds langs! Dat was onverwacht, na een hopeloos verregende ochtend. Vrijwel alle vogels - waaronder een groep (!) van 228 - passeerden tussen 13 en 16 uur. Hoewel die middag ook elders in de oosthelft van Nederland trektellers paraat stonden, werden met uitzondering van het nabijgelegen Haaksbergerveen (477) nergens grote aantallen gezien.

De dag erop, toen tellers gealarmeerd door de Twentse berichten massaal omhoog gingen staren, werden op tal van posten 100-250 Buizerds gezien (en in België tot 350). Heel mooie aantallen, maar niet de verhoopde uitzinnige klapper. Blijkbaar was de hoofdstroom toch net ten oosten van ons land langsegekomen. Een beetje meer oostenwind en het had zomaar anders kunnen zijn! Desondanks zal menigeen tevreden hebben teruggekeken op deze dagen, temeer daar de nodige Rode Wouwen en Ruigpootbuizerds werden meegezogen in het kielzog van de buizerdstroom. Van beide soorten werden er in twee dagen ongeveer 30 bijeengetrekt. Dat is tegenwoordig voor de Ruigpootbuizerd een bijzonderheid en was voorafgegaan door opvallende trek in Falsterbo; dagen met 355 (12 oktober) en 1202 (13 oktober) Ruigpoten zijn ook daar zeldzaam.

Kepen massaal op pad

Een van de eerste trucjes die beginnende trektellers krijgen aangeleerd van meer ervaren geestverwanten, is het onderscheid tussen op grote afstand vliegende Vinken en Kepen. Een eenzame Keep in een groep Vinken begin oktober zal vaak worden gemist als hij niet roept. Wanneer de Kepen echter vanaf half oktober in soorteigen groepen gaan vliegen, wordt het onderscheid gemakkelijker: Kepen vliegen sneller en vooral ook in dichtere groepen.

Het jaarlijkse voorkomen is sterk wisselend, waarbij het al dan niet aanwezig zijn van voedsel (o.a. beukennotjes) in het noorden van belang is. In sommige jaren kunnen Kepen zich massaal verplaatsen, al is het niet gezegd dat ons land daar altijd wat van merkt. Zo hoeven winters waarin miljoenen Kepen in Midden-Europa verblijven niet perse samen te vallen met massale doortrek in Nederland.

Dit jaar werden de trektellers echter getreuterd op prachtige zwermen Kepen. Dat was vooral te merken langs de Hollands-Zeeuwse kust (stuwings) en in het oosten en midden van het land, met een voorkeur voor beboste gebieden. Blijkbaar mijden de vogels

Links: Ijsgors op najaarstrek.
Foto: Hans Gebuis

Rechts: Witkopstaartmees,
12 november 2010 Katwijk aan Zee.
Foto: René van Rossum

de voor hen onaantrekkelijke open gebieden, of vliegen ze er loeihooft overheen. Het trekverloop was normaal, met half oktober al fraaie aantallen en de piek eind oktober/begin november. In die periode werden achttien dagtotalen van meer dan 3200 Kepen behaald. De locaties lagen ditmaal vooral langs de oostgrens, zoals op De Hamert bij Bergen Lb (max. 7939 op 30 oktober), de Engbertsdijkvenen in Twente (5031 op 23 oktober) en Zweefvliegveld Malden Gld (4020 op 30 oktober). Dat er ook stevige aantallen westelijker langstrokken, maar dan op stuwingsplaatsen, bewijzen tellingen op Ketelbrug/Kamperhoek (5186 op 26 oktober). Langs de Hollands-Zeeuwse kust waren de aantallen niet veel hoger (max. 6020, Westkapelle 25 oktober); in 1995 en 1997 zijn hier wel eens dagtotalen van 10.000-15.000 behaald.

Op het moment van schrijven (half november) hoeft de trek nog niet voorbij te zijn: een late staart is bij Kepen niet ongewoon. Of

Witkopstaartmezen

Staatmezen met witte koppen zijn in Nederland niet zeldzaam. Tussen onze broedvogels bevinden zich enkelingen met een vrijwel witte kop. *Vrijwel*, want er zijn altijd wel wat donkere veertjes te vinden. Zuivere Witkopstaartmezen afkomstig uit Noordoost-Europa (ondersoort *Aegithalos caudatus caudatus*) zijn lastig te herkennen (zie overzicht-artikel in Dutch Birding) maar bovenal zeldzaam. Slechts enkele malen werden groepjes gezien die volledig uit witkoppen bestonden, iets dat sterk op een noordoostelijke herkomst wijst.

Dit najaar echter doken ze verrassend vaak op. Vanaf half oktober werden vooral op de Waddeneilanden en langs de Hollandse Kust, maar ook wel in het binnenland, groepjes opgemerkt die uitsluitend bestonden uit vogels met knalwitte koppen en een scherpe afscheiding tussen een witte nek en zwarte rug. Het ultieme bewijs van een oostelijke oorsprong kwam met de ringmelding van een vogel uit Litouwen, die op 2 november in de Groote Peel werd teruggevangen samen met 12 ongeringde Witkopstaartmezen. Dit correspondeert mooi met berichten uit Estland, waar deze herfst alleen al door Trinus Haitjema bijna 500 Witkopstaartmezen werden geringd. Hij wist te vermelden dat de honderden terugmeldingen van in het verleden in Estland geringde Witkopstaartmezen nooit wettelijker dan de noordkust van Polen kwamen. Dat sommige vogels dus tot ons land doordringen, is bijzonder. De influx bestrijkt overigens een zeer ruim gebied en is niet alleen naar het westen gericht, maar ook naar het zuiden. Witkopstaartmezen werden gemeld tot diep in Frankrijk (Nice), Noord-Italië (Venetië) en de zuidelijke Oekraïne. Sommige vogels moeten een zeer oostelijke oorsprong hebben, gezien de terugvangst in Litouwen van een vogel die op 600 km ten oosten van Moskou was geringd (forumdiscussie op www.waarneming.nl). Het mogen onbeholpen vliegers lijken, die Witkopstaartmezen, maar ze weten blijkbaar wel enorme afstanden af te leggen. Een reis die niet zonder gevaren is. De trektellers van de Loozerheide bij Weert zagen hoe een Witkopstaartmees gegrepen werd door een Sperwer, terwijl het groepje bezig was open terrein te overbruggen!

Kepen op najaarstrek,
9 oktober 2010 Rottumeroog.
Foto: Erwin Goutbeek

er ook behoorlijke aantallen blijven hangen (daar lijkt het overigens nog niet op), zal blijken uit het Punt-Transect-Tellingenproject. En zouden ze in het voorjaar via dezelfde weg terugvliegen of verder oostelijk? Kortom: gaan we in het voorjaar weer genieten van dichte kepenwolken of zit dat er niet in?

IJsgorzen: vroeg en veel

In de beginjaren van de Landelijke Werkgroep Vogel Trektellen (LWVT), eind jaren zeventig en begin jaren tachtig, was de IJsgors een soort voor de specialist. De kenmerkende maar onopvallende roepjes waren lang niet bij iedereen bekend. Dit veranderde vanaf de jaren negentig door een steeds betere geluidenkennis bij trektellers, sterk in de hand gewerkt door nieuwe determinatieliteratuur en gemakkelijk beschikbare geluidsopnamen. Dat leidde tot een groter aantal telposten waar IJsgorzen werden gemeld. De aantallen gingen er echter niet op vooruit, integendeel: op telposten waar men reeds lang vertrouwd was met deze soort, werden er steeds minder gezien, iets dat bevestigd werd vanuit de al tientallen jaren bezette ringstations in de duinstreek. Een en ander zou te maken kunnen hebben met een grootschalige verandering in overwinteringsgebied en trekbaan, iets waarover al eerder (maar toen in positieve zin) gespeculeerd was.

Najaar 2010 bracht een verrassing. De eerste IJsgorzen werden al buitengewoon vroeg vastgesteld, vanaf 28 augustus. Dit werd korte tijd later gevolgd door de aankomst van tientallen vogels, iets dat zich in oktober voortzette. Een spectaculaire nieuwe golf deed het noorden van het land vanaf half november aan, met op 20 en 21 november meer dan 1000 pleisterende IJsgorzen op de Groninger Noordkust.

Het is aannemelijk dat de eerste vogels van Groenland afkomstig waren. Er werd namelijk een ware influx vastgesteld die zich verplaatste van IJsland naar de Britse kusten (vooral westzijde), Noord-Ierland, Bretagne en doordrong tot Noordwest-Spanje. De Britten werden vanaf 24 augustus getraakteerd op prachtige groepen, waaronder een van 350 op de Shetlands.

Bij ons doken verreweg de meeste IJsgorzen traditioneel op in het Waddengebied en langs de Hollands-Zeeuwse kust. Prachtige aantallen werden geteld op de Eemshaven Gr (116 op 21 november), Westkapelle ZI (70 op 22 oktober), Breskens ZI (55 op 2 oktober) en de Noordkaap Gr (53 op 28 september). We moeten tot 1988 en 1993 teruggaan – en dat bij een sterk toegenomen waarneemintensiteit – om vergelijkbare aantallen te vinden (max.

102 op 29 september 1993 Katwijk ZH). In het binnenland waren de aantallen zoals gebruikelijk vele malen kleiner en ging het veelal om een enkele vogel per ochtend (max. 17 op 7 november over de Westzanerpolder NH en 12 op 9 oktober Tafelbergheide-Huizen NH). Maar toch: voor menige oudgediende vormde dit de eerste binnenland-IJsgors sinds jaren.

Tot slot

Het vormt een geliefd gespreksonderwerp bij vogelaars: waar komen die grote aantallen vandaan, en hoe zijn ze te verklaren. Het zal allemaal wel te maken hebben met voedsel(gebrek) in de herkomstgebieden in combinatie met (hoge) aantallen en specifieke weersituaties, maar in feite valt er nu nog niets over te zeggen. Niet alle vogelsoorten waren dit najaar overigens in bijzondere aantallen aanwezig. Zo verbleken de 142.000 door de trektellers in oktober genoteerde Koperwieken bij de 1,6 miljoen in 2006. Ook soorten als Veldleeuwerik, Boomleeuwerik en Grote Gele Kwikstaart lijken bepaald geen topjaar te hebben gehad.

Genoeg voer voor speculatie dus. Zelf grasduinen in de dagelijkse trektellijsten, leuke kaartjes en grafiekjes samenstellen of lijstjes van dagrecords bekijken? Kijk daarvoor op www.trektellen.nl.

Fred Hustings, Arjan Boele & Gerard Troost

Meer lezen

- Jansen J.J.E.J. & Nap W. 2008. **Identification of White-headed Long-tailed Bushtit and occurrence in the Netherlands.** Dutch Birding 30: 293-308.
- Schekkerman H. 1989. **Herfsttrek en biometrie van de IJsgors *Calcarius lapponicus* te Castricum.** Limosa 62: 29-34.
- Schoppers J. 2002. **Najaarstrek van roofvogels over de Eltenberg 1996-2001.** Rapport VWG Arnhem e.o. 2002/1.
- van Winden E. 2006. **IJsgorzen in Nederland, als sneeuw voor de zon.** SOVON-Nieuws 19(4): 7-8.
- www.falsterbofagelstation.se